
Moters vaidmens vertinimas Lietuvoje ir Europos šalyse

Alfonsas Algimantas Mitrikas

*Lietuvos filosofijos ir
sociologijos institutas,
Saltoniškių g. 58, LT-2600 Vilnius*

Straipsnyje apžvelgiami moters vaidmens vertinimo Lietuvoje ir Europos šalyse skirtumai, nustatyti remiantis 1999 metais atlikto Europos vertybių tyrimo duomenimis. Nagrinėjami moters padėties bei vaidmens sudarant šeimą, dirbančios moters ir vaikų turėjimo bei jų auklėjimo vertinimų skirtumai 32 Europos šalyse.

Raktažodžiai: šeima, vertybės, moters vaidmuo, santuoka, dirbanti moteris, vaikai

---

Remdamiesi 1999 metais atlikto Europos vertybių tyrimo (EVT) duomenimis aptarsime moters vaidmens šeimoje vertinimo ypatumus Lietuvoje ir Europos šalyse. Moters padėties, taip pat kitų šeimos gyvenimo aspektų vertinimo pokyčiai Lietuvoje pastaruoju dešimtmečiu buvo nagrinėti anksčiau [1, 2]. Buvo bandyta atsakyti į klausimą, ar egzistuoja ryšys (jei taip, tai koks) tarp faktinės demografinės bei šeimos elgsenos ir atitinkamo jos vertinimo. Kaip rodo specialūs demografiniai bei sociologiniai tyrimai [3, 4, 5] ir atitinkami statistikos duomenys [6], Lietuvoje vis labiau ryškėja vadinamojo II demografinio perėjimo [7, 8] bruožai. Nors ir vėliau negu Vakarų Europoje, Lietuvoje mažėja santuokų skaičius, jos pačios „senėja“, daugėja kohabitacinių sąjungų, gimstamumas nebeužtikrina kartų kaitos ir pan.

Analizuojant aptartų šeimos gyvenimo aspektų vertinimų pokyčius matyti, kad pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje gerokai pasikeitė žmonių nuomonė apie demografinę bei šeimos elgseną. Nors šeimos kaip vertybės svarba pakito mažai, konkretesniais šeimos gyvenimo klausimais gana aiškiai pradėjo formotis nauji požiūriai, iš esmės atitinkantys II demografinį perėjimą.

Pasitvirtina manymas, kad plinta požiūris į santuoką kaip atgyvenantį institutą (ir tai labiausiai palaiiko jaunesnio amžiaus žmonės). Vis labiau, ypač jaunesnių, pateisinamos skyrybos. Noras turėti vaikų vis mažiau siejamas su šeimos sudarymu. Daugėja nuomonių, kad vaikai gali augti bei vystytis ir nepilnose šeimose. Kartu plinta teigiamas požiūris į moteris, kurios nori auginti vaiką vienos.

Vis labiau vertinama savarankiška ir dirbanti moteris. Tačiau dabartinėmis sąlygomis dar gajį nuo-

monė, kad dirbanti moteris negali bendrauti su vaikais taip, kaip nedirbanti, ypač nukencia ikimokyklinio amžiaus vaikai ir pan.

Pakito požiūris į vaikų turėjimą bei kitus su tuo susijusius klausimus. Labai sumažėjo vaikų reikšmės moters gyvenimui vertinimas. Kartu vis labiau pateisinami abortai. Tačiau dar sviri nuomonė, jog moteris turi turėti vaikų ir auginti juos pilnose šeimose.

Pasiremdami 1999 metų EVT duomenimis, toliau bandysime apžvelgti moters vaidmens šeimoje vertinimo skirtumus Lietuvoje ir Europos šalyse. Daugiausia dėmesio skirsime moters santykių su šeima, darbu ir vaikais vertinimui.

MOTERIS, ŠEIMA, SANTUOKA

Pastaruoju dešimtmečiu gerokai pasikeitė moters padėties bei vaidmens formuojant šeimą vertinimas. Tokio vertinimo pokyčiai sietini su II demografinio perėjimo reiškimusi Europos šalyse, taip pat Lietuvoje. Pakito tradicinis šeimos kūrimo siejimas su santuoka, paplito nuomonė, jog santuoka atgyvena, vis labiau pateisinamos skyrybos, noras turėti vaikų vis mažiau siejamas su šeimos sudarymu ir pan. Pažiūrėkime, kiek skiriasi šios Lietuvoje pasireiškiančios nuomonės nuo analogiškų nuomonių kitose Europos šalyse.

Pirmiausia apžvelkime, kiek plačiai paplitusi nuomonė, kad **santuoka atgyvena**. 32 Europos šalyse nuomonei, kad santuoka atgyvenusi, pritarė vidutiniškai 19,1% respondentų, o Lietuvoje – 20,5%. Tai beveik atitinka Europos šalių vidurkį. Tačiau aptariamoji nuomonė tarp tų šalių yra pasiskirsčiusi nevienodai. Pavyzdžiui, Maltoje jai pritaria tik 6,5%

respondentų, Islandijoje – 8,3, Lenkijoje – 9,1, o Prancūzijoje jau 34,8, Liuksemburge – 33,6 ir Belgijoje – 30,9%.

Nuomonė, kad santuoka atgyvena, beveik vienodai paplitusi tarp vyrų ir moterų (truputį daugiau tarp vyrų), jai labiausiai pritaria jaunesnio amžiaus žmonės.

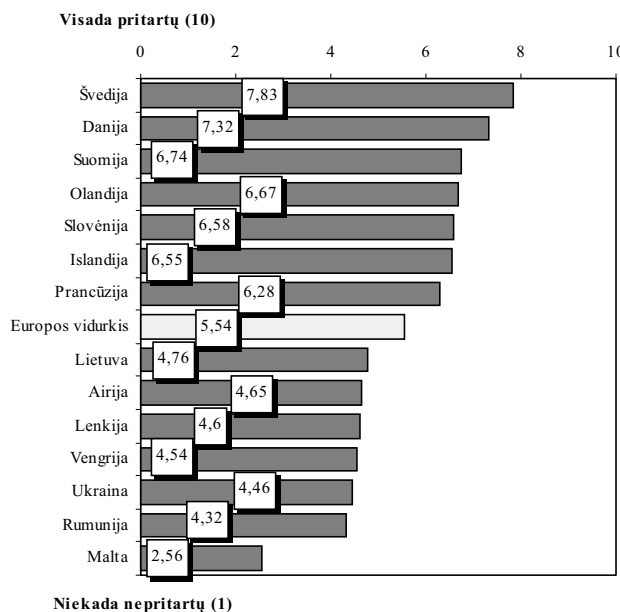
Santuokos reikšmės šeimos formavimui menkėjimo tendencija, ryškėjančią per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje, patvirtina duomenys, rodantys, kad noras turėti vaikų vis mažiau siejamas su šeimos sudarymu, jog vaikui augti ir vystytis **nebūtina turėti abu tėvus**. Lietuvoje taip manančių respondentų 1999 metais buvo 18,9%, o 32 Europos šalyse – 14,6%. Nuomonei, kad vaikui augti ir vystytis nebūtina turėti abu tėvus, labiausiai pritarė šių šalių respondentai (%): Suomijos – 41,4, Švedijos – 40,0, Jungtinės Karalystės – 36,8, Olandijos – 34,3, Danijos – 33,1. Kitą šalių grupę, kurios respondentai tokios nuomonės nepalaikė labiausiai, sudarė (%): Bulgarija – pritarė 2,6, Ukraina – 2,7, Lenkija – 3,3, Graikija – 3,9, Estija – 4,3, Vengrija – 4,4, Slovakija – 4,7.

Lietuva, kaip matome, užima beveik vidurinę vietą (su 18,9%), tačiau skiriasi nuo kaimyninių šalių, kuriose nuomonę, kad sėkmingai auginti ir auklėti vaiką nebūtina turėti abu tėvus, palaikė tik 6,9% respondentų Latvijoje, 5,5% Baltarusijoje, 4,3% Estijoje ir 3,3% Lenkijoje.

Nuomonės, kad vaikas gali normaliai augti ir nepilnoje šeimoje, paplitimas susijęs su pateisinimu moters, **norinčios vienos vaiką auginti**. Lietuvoje tokias moteris pateisino 61,6% respondentų, o Europos šalių vidurkis buvo 43,4%. Už Lietuvos respondentus tai nuomonei labiau pritarė tik Islandijoje (81,9%), Kroatijoje (66,5%) ir Ispanijoje (65,6%). Išsiskyrė šalių grupė, kurioje moterys, norinčios vienos auginti vaikus, labiausiai nepateisinamos: Malta (pateisino tik 15,3% respondentų), Slovakija – 23,3, Italija – 27,6, Estija – 28,9, Airija – 29,4.

Kartu su santuokos šeimai sudaryti neigimo stiprėjimu padidėjo **skyrybų** pateisinimas. Kad skyryboms negalima pritari niekada, 1999 m. Lietuvoje manė 18,7% respondentų (1990 m. – 24%). 32 Europos šalių skyrybų vertinimo kraštutinių grupių vaizdą matome 1 paveiksle.

Kadangi skyrybų vertinimas buvo matuojamas skale nuo 1 (niekada nepritartų) iki 10 (visuomet prirtartų), tai atitinkamai sugrupuoti šalis galima naudojantis vertinimų vidurkiais. Labiausiai skyryboms pritarė Švedijos, Danijos, Suomijos, Olandijos, Slovėnijos ir Islandijos respondentai ir, priešingai, jų ypač nepateisino Maltoje, kiek mažiau Rumunijoje, Ukrainoje, Vengrijoje, Lenkijoje ir Airijoje. Netoli jų buvo ir Lietuva, kur respondentai skyryboms nepitarė daugiau negu vidutiniškai Europoje.

1 pav. Skyrybų vertinimas (pagal dešimties balų skalę)

Skaičiuojant 32 Europos šalių vidurkį, vyrų ir moterų nuomonės skyrybų klausimu beveik sutapo (vyrų – 5,52, moterų 5,55). Labiausiai vyrų ir moterų nuomonės skyrėsi Olandijoje, Švedijoje ir Liuksemburge (kur moterys labiau negu vyrai pritarė skyryboms) ir Vengrijoje, Maltoje bei Portugalijoje (kur viršesni buvo vyrai).

MOTERIS IR DARBAS

Nagrinėdami moters vaidmens vertinimo pokyčius Lietuvoje 1990–1999 m., analizuosime respondentų nuomones tokiais klausimais:

1. Dirbanti moteris gali sukurti tokius pat santykius su vaikais kaip ir nedirbanti.
2. Nukenčia ikimokyklinio amžiaus vaikai, kurių motinos dirba.
3. Darbas yra svarbu, tačiau dauguma moterų nori turėti šeimą ir vaikų.
4. Būti namų šeimininke yra tiek pat svarbu, kiek ir dirbti.
5. Geriausia išeitis moteriai būti nepriklausomai – dirbti.
6. Savo indėlį į šeimos biudžetą turi įnešti tiek vyras, tiek žmona.

Analizė parodė, kad padidėjo dirbančios moters svarba. 1999 m. visuose respondentų atsakymuose vyrauja teigiamas savarankiškos ir dirbančios moters vertinimas.

Savarankiškos ir dirbančios moters vertinimo padidėjimas dar labiau išsiskiria pagal lyties priklausomybę. 1990 m. moterys ne kiek daugiau negu vyrai akcentavo visišką pritarimą teiginiui, kad „geriausia

išeitis moteriai būti nepriklausomai – dirbti“ ir labiausiai palaikė nuomonę, jog „darbas yra svarbu, tačiau dauguma moterų nori turėti šeimą ir vaikų“ (jai visiškai pritarė 29,7% vyrų ir 40,3% moterų). 1999 m. moterys itin palaikė savarankiškos ir dirbančios moters vertinimą: teiginiui „geriausia išeitis moteriai būti nepriklausomai – dirbti“ visiškai pritarė dvigubai daugiau moterų negu vyrų (11,7% vyrų ir 25,7% moterų). Jų daugiau (27,5%) negu vyrų (17,8%) tvirtino, kad „dirbanti moteris gali sukurti tokius pat santykius su vaikais, kaip ir nedirbanti“.

Nors vis daugiau reikšmės skiriama savarankiškai ir dirbančiai moteriai, bet negalima nepaisyti priešingos nuomonės – dirbanti moteris negali bendrauti su vaikais taip, kaip nedirbanti, ypač nukenčia ikimokyklinio amžiaus vaikai, ir pan.

Apžvelkime, kokios dirbančios moters vertinimo tendencijos Europoje ir koku mastu jos skiriasi nuo vyraujančių Lietuvos sąlygomis. Bendriausią tokių vertinimų vaizdą matome 1 lentelėje.

Didžiausi Europos ir Lietuvos respondentų vertinimų skirtumai yra dėl teiginių „Darbas yra svarbu, tačiau dauguma moterų nori turėti šeimą ir vaikų“

ir „Būti namų šeimininke yra tiek pat reikšminga, kiek ir dirbti“ (kuriems labiausiai nepritariama Europoje). Europiečiai vidutiniškai prasčiau negu Lietuvoje vertina ir nuomonę, kad „Savo indėlį į šeimos biudžetą turi įnešti tiek vyras, tiek žmona“. Tai gi iš viso Europoje matome didesnę pritarimą dirbančiai moteriai negu Lietuvoje. Įdomu tai, kad 1 lentelėje matomas bendras vertinimų skirtumų vaizdas nedaug skiriasi nuo to, kuris gaunamas nustatant atskirai vyrų ir moterų vertinimus. Skiriasi, tačiau nedaug, vyrų ir moterų (tiek vidutiniškai Europoje, tiek Lietuvoje) nuomonės dėl teiginių „Geriausia išeitis moteriai būti nepriklausomai – dirbti“ ir „Dirbanti moteris gali sukurti tokius pat santykius su vaikais, kaip ir nedirbanti“: jiems labiau nepritaria vyrai.

Nors labai skirtingo dirbančių moterų vertinimo Europos šalyse ir Lietuvoje nepastebėta, tačiau hipotetiškai galima manyti, kad tam tikri tokie skirtumai tarp atskirų šalių grupių vis dėlto yra. Tai patvirtina aptariamų nuomonių pasiskirstymo tarp Europos šalių klasterinė analizė (K-vidurkių metodu). 32 Europos šalys susiskirsto į 3 grupes (2 lentelė).

Teiginys	Visiškai sutinku			Sutinku			Nesutinku			Visiškai nesutinku		
	Lietuva	Europa	skirtumas	Lietuva	Europa	skirtumas	Lietuva	Europa	skirtumas	Lietuva	Europa	skirtumas
Dirbanti moteris gali sukurti tokius pat santykius su vaikais, kaip ir nedirbanti	22,8	33,5	-10,7	56,1	43,3	12,8	19,7	19,5	0,2	1,4	3,7	-2,3
Nukenčia ikimokyklinio amžiaus vaikai, kurių motinos dirba	16,8	16,8	-	54,0	42,5	11,5	26,9	32,4	-5,5	2,3	8,3	-6,0
Darbas yra svarbu, tačiau dauguma moterų nori turėti šeimą ir vaikų	16,6	17,0	-0,4	76,1	44,4	31,7	7,0	30,2	-23,2	0,3	8,4	-8,1
Būti namų šeimininke yra tiek pat reikšminga, kiek ir dirbti	17,1	18,0	-0,9	60,4	41,1	19,3	20,3	31,9	-11,6	2,2	9,0	-6,8
Geriausia išeitis moteriai būti nepriklausomai – dirbti	19,1	27,8	-8,7	57,9	47,2	10,7	20,8	21,2	-0,4	2,2	3,8	-1,6
Savo indėlį į šeimos biudžetą turi įnešti tiek vyras, tiek žmona	22,0	33,0	-11,0	67,0	48,1	18,9	10,3	16,1	-5,8	0,7	2,8	-2,1

2 lentelė. Šalių klasteriai pagal dirbančios moters vertinimą*

Klasteriai		
I	II	III
1. Prancūzija	1. Italija	1. Jungtinė Karalystė
2. Vokietija	2. Portugalija	2. Ispanija
3. Austrija	3. Estija	3. Olandija
4. Belgija	4. Latvija	4. Danija
5. Švedija	5. Lietuva	5. Suomija
6. Slovakija	6. Lenkija	6. Islandija
7. Vengrija	7. Čekija	7. Šiaurės Airija
8. Rumunija	8. Kroatija	8. Airija
9. Bulgarija	9. Rusija	
10. Graikija	10. Malta	
11. Liuksemburgas	11. Ukraina	
12. Slovėnija		
13. Baltarusija		
Iš viso: 13	11	8

* Pagal ANOVA F testą klasterių išskyrimas yra patikimas.

Tų šalių klasteriai, arba grupės, skiriasi aptariamų teiginių, apibūdinančių dirbančią moterį, vertinimais (klasterinė analizė leidžia išskirti grupes, susijungiančias pagal vertinimų panašumą ir tarpusavyje labiausiai išsiskiriančias pagal skirtingumą). Tų

vertinimų pasiskirstymas pagal klasterius pateikiamas 3 lentelėje.

Matome, kad I klasteryje (ir atitinkamoje šalių grupėje) labiau išsiskiria dirbančios moters vertinimas, II klasteris maždaug atitinka 32 Europos šalių vidurkius, o nedirbanti moteris didžiausią pritarimą randa tarp III klasterio respondentų. Lietuvos respondentų, patekusių į II klasterį, nuomonės artimesnės Europos šalių vidurkiui, nors, kaip aptarėme, tarp jų yra tam tikrų skirtumų, kurių svarbiausias tai, kad Lietuvoje mažiau negu Europos šalyse pritariama dirbančiai moteriai. Europoje, kaip rodo I ir III klasteriai, ryškiau išsiskiria dvi nuomonių grupės – viena, teikianti didesnę prioritetą dirbančiai ir antra, – labiau pateisinanti nedirbančią ir besirūpinančią šeima moterį. Pirmoji nuomonė daugiausia pritarėjų randa tokiose išsivysčiusiose šalyse kaip Prancūzija, Vokietija, Austrija, Belgija, Liuksemburgas bei Švedija ir Balkanuose. Posocialistinės šalys pasiskirsto tarp I ir II klasterio. Reikia manyti, kad pirmoji nuomonė, pritarianti dirbančiai moteriai, formuojasi veikiant nevienodoms sąlygoms, ir tokios nuomonės tikslesnė

3 lentelė. Dirbančios moters vertinimų pasiskirstymas pagal klasterius (%)

Teiginys	Vertinimas*	Klasteriai			Vidutiniškai 32 šalyse
		I	II	III	
Dirbanti moteris gali sukurti tokius pat santykius su vaikais, kaip ir nedirbanti	1	41,7	23,7	32,8	33,5
	2	36,2	48,5	49,1	43,3
	3	17,4	24,8	15,7	19,5
	4	4,7	3,0	2,4	3,7
Nukenčia ikimokyklinio amžiaus vaikai, kurių motinos dirba	1	19,8	18,5	6,9	16,8
	2	39,5	52,3	31,4	42,5
	3	29,5	26,9	49,4	32,4
	4	11,2	2,3	12,3	8,3
Darbas yra svarbu, tačiau dauguma moterų nori turėti šeimą ir vaikų	1	21,4	17,1	7,1	17,0
	2	39,9	54,5	35,5	44,4
	3	28,0	25,6	45,1	30,2
	4	10,7	2,8	12,3	8,4
Būti namų šeimininke yra tiek pat reikšminga, kiek ir dirbti	1	21,2	15,7	15,5	18,0
	2	34,0	45,5	46,9	41,1
	3	32,4	33,3	30,8	31,9
	4	12,4	5,5	6,8	9,0
Geriausia išeitis moteriai būti nepriklausomai – dirbti	1	37,9	21,2	16,8	27,8
	2	40,9	53,1	50,3	47,2
	3	16,7	22,8	29,0	21,2
	4	4,5	2,9	3,9	3,8
Savo indėlių į šeimos biudžetą turi įnešti tiek vyras, tiek žmona	1	42,5	31,0	17,9	33,0
	2	41,0	55,1	51,1	48,1
	3	13,1	12,5	27,8	16,1
	4	3,4	1,4	3,2	2,8

* 1 – visiškai sutinka, 2 – sutinka, 3 – nesutinka, 4 – visiškai nesutinka.

genezę būtų galima atskleisti atlikus papildomą analizę. Tuo tarpu antroji nuomonė, pateisinanti nedirbančią ir besirūpinančią šeima moterį, aiškiai koncentruojasi išsivysčiusiose Vakarų Europos šalyse.

MOTERIS IR VAIKAI

Moters vaidmens vertinimas neabejotinai susijęs su vaikų turėjimu. Per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje įvykę požiūrio į vaikų turėjimą pokyčiai rodė, kad sumažėjo vaikų reikšmės moters gyvenime vertinimas. Teiginiui, kad moters **gyvenimo visavertiškumui** būtina turėti vaikų, 1999 m. Lietuvoje pritarė 67,2% respondentų, o 1990 m. – 88,5%.

1999 m. EVT duomenys rodo, kad Lietuvos respondentai labiau pritaria teiginiui, jog moters gyvenimas visavertis, jei ji turi vaikų, negu vidutiniškai Europoje (55,0%), tačiau tarp kitų 32 Europos šalių Lietuva yra tik trylikta. Labiausiai vaikų turėjimas moters gyvenime sureikšminamas (%): Vengrijoje – 94,4, Latvijoje – 90,6, Ukrainoje – 86,4, Rusijoje – 84,2, Rumunijoje – 83,2, o mažiausią reikšmę tam skiria Olandijos (pritaria 7,0%), Suomijos (11,4), Airijos (16,5), Šiaurės Airijos (18,5) Jungtinės Karalystės (20,2) ir Švedijos (24,4) respondentai.

Vyrų ir moterų nuomonės tuo klausimu mažai skyrėsi tiek skaičiuojant vidutiniškai Europos respondentams, tiek ir atskirų šalių grupėse.

Iš aptartų duomenų matome, kad gana išsiskiria šalių grupės pagal vaikų reikšmę vertinant moterų gyvenimo visavertiškumą. Itin akivaizdus vaikų reikšmės gyvenimui ignoravimas matyti daugelyje Vakarų Europos šalių, kuriose toliausiai yra pažengęs ir II demografinis perėjimas.

Kitas klausimas, susijęs su vaikų turėjimu, yra požiūrio į **abortus** pasiskirstymas Europos šalyse. Lietuvoje per pastarąjį dešimtmetį požiūris į abortus kito jų naudai. Kai moteris netekėjusi, 1990 m. abortui pritarė 28,5% respondentų, o 1999 m. – jau 58,6%. Kai sutuoktiniai nenori turėti daugiau vaikų, abortui 1990 metais pritarė 45%, o 1999 m. – net 64,8% respondentų.

Tarp Europos šalių požiūriu į abortus Lietuva užima vidurinę vietą. Kai moteris netekėjusi, abortui Europoje pritaria 53,4% (Lietuvoje 58,6%) ir kai nenorima turėti daugiau vaikų, Europoje 54,4% (Lietuvoje 64,8%) respondentų. Labiausiai abortai pateisinami Švedijoje (kai moteris netekėjusi, 90,4%, kai nenorima tu-

rėti daugiau vaikų, 85,7%), Danijoje (atitinkamai 81,4 ir 72,5), Slovėnijoje (69,4 ir 75,2), Bulgarijoje (68,1 ir 82,4), o daugiausia jiems nepritariama Maltoje (pritaria tik 0,9 ir 1,3), Airijoje (15,6 ir 13,3), Šiaurės Airijoje (24,3 ir 18,4), Lenkijoje (31,3 ir 37,0), Liuksemburge (38,5 ir 35,7).

Kaip matome, abortams labiausiai nepritariama tose šalyse, kuriose tvirčiausias pozicijas turi katalikiškos tradicijos. Didžiausias pritarimas abortams reiškiamas tose šalyse, kuriose įsigalėjęs II demografinis perėjimas (pavyzdžiui, Švedijoje, Danijoje) bei daugelyje Balkanų šalių.

Pagal lytį požiūris į abortus nedaug tesiskiria: kai moteris netekėjusi, abortui vidutiniškai Europos šalyse pritaria 55,0% vyrų ir 52,6% moterų, kai sutuoktiniai nenori turėti daugiau vaikų, – 55,6% vyrų ir 53,3% moterų. Vyrų ir moterų nuomonės apie abortus daugiau mažiau sutampa ir atskirose šalių grupėse, pavyzdžiui, tose šalyse, kuriose abortams labiausiai pritariama (Švedijoje, Danijoje ir kt.), taip pat tose, kuriose nepritariama, vyrų ir moterų nuomonės yra labai panašios.

EVT duomenys leidžia panagrinėti kai kuriuos **vaikų auklėjimo** vertinimo klausimus. Apžvelkime nuomonių apie savybes, kurias vaikas turėtų įgyti namuose, skirtumas tarp Lietuvos ir Europos šalių respondentų. Bendriausias tokių savybių vaizdas pateiktas 4 lentelėje. Matome, kad yra akivaizdžių Lietuvos ir Europos šalių respondentų vertinimų skirtumų. Lietuva lenkia Europos šalių vidurkį vertindamos tokias vaikų savybes kaip darbštumas bei savarankiškumas, o geros manieros, vaizduotė, tolerancija ir pagarba kitiems žmonėms bei paklusnumas labiau vertinama Europos šalyse.

Reikėtų prisiminti tai, kad Lietuvoje, palyginus 1990 ir 1999 metų tyrimų duomenis, didesnių aptariamų vaikų savybių vertinimo pokyčių, taip pat jų savybių sąryšio ypatumų (išryškintų atlikus faktorinę analizę) nepastebėta [1]. Abejų metų Lietuvos duo-

4 lentelė. Vaiko savybių vertinimas Europoje ir Lietuvoje (%)

Savybės	Europa	Lietuva	Skirtumas
1. Geros manieros	73,4	33,7	-39,7
2. Savarankiškumas	50,0	77,3	27,3
3. Darbštumas	53,9	86,6	32,7
4. Atsakomybės jausmas	75,4	77,0	1,6
5. Vaizduotė	19,5	5,2	-14,3
6. Tolerancija ir pagarba kitiems žmonėms	72,7	58,0	-14,7
7. Taupumas	38,4	39,9	1,5
8. Ryžtingumas, atkaklumas	38,2	36,9	-1,3
9. Religingumas	21,9	19,6	-2,3
10. Nesavanaudiškumas	29,1	28,6	-0,5
11. Paklusnumas	29,8	16,7	-13,1

menims buvo būdingi keli tų savybių sąryšiai, tarp savęs susiję atvirkštiniu ryšiu:

- 1) savarankiškumas – religingumas;
- 2) nesavanaudiškumas – taupumas;
- 3) atsakomybės jausmas – paklusnumas;
- 4) darbštumas – vaizduotė;
- 5) geros manieros – ryžtingumas.

1999 m. faktorinė Europos šalių atitinkamų duomenų analizė parodė, kad kai kurie išskirti faktoriai (kurių aprašymas čia nepateikiamas) atitinka (arba yra labai panašūs) Lietuvos.

Iš viso pagal Lietuvos ir Europos šalių pavyzdžius nustatytuose vaikų savybių vertinimo sąryšiuose išsiskiria tokios jiems bendros savybės (tarpusavyje susijusios atvirkštiniu ryšiu):

- 1) tolerancija ir pagarba kitiems žmonėms bei nesavanaudiškumas – taupumas;
- 2) atsakomybės jausmas – paklusnumas;
- 3) darbštumas – vaizduotė;
- 4) geros manieros – ryžtingumas.

Tačiau Lietuvoje religingumas susijęs atvirkštiniu ryšiu su ryžtingumu, o Europos šalyse religingumo savybė, tiesiogiai besisiejanti su paklusnumu bei nesavanaudiškumu, priešinga atsakomybės jausmui bei savarankiškumui. Europoje taip pat išsiskiria, kaip minėjome, tiesioginis ryšys tarp savarankiškumo ir vaizduotės.

IŠVADOS

Pastaruoju dešimtmečiu pasikeitęs moters padėties bei vaidmens formuojant **šeimą** vertinimas sietinas su II demografinio perėjimo pasireiškimu Europos šalyse, taip pat Lietuvoje. Šeimos sudarymui santuokos pagrindu Lietuvos respondentai pritaria kaip ir vidutiniškai Europos šalyse, tačiau jų nuomonės lyginamasis svoris labai skiriasi nuo kraštutinių nuomonių (pritariančių – Maltos, Islandijos, Lenkijos ir nepritariančių – Prancūzijos, Liuksemburgo, Belgijos). Netoli Europos šalių vidurkio yra užsifiksavusi nuomonė, kad vaikui augti ir vystytis nebūtina turėti abu tėvus. Tokia nuomonė susijusi su pateisinimu moters, norinčios vaiką auginti vienai. Lietuvoje tokias moteris pateisino apie 62% respondentų, tuo tarpu Europos šalių vidurkis buvo 43%. Kartu su santuokos šeimai sudaryti neigimo stiprėjimu padidėjo skyrybų pateisinimas. Lietuvos respondentai skyryboms nepritarė daugiau negu vidutiniškai Europoje. Vyrų ir moterų nuomonės (tiek Lietuvoje, tiek vidutiniškai Europos šalyse) skyrybų klausimu beveik sutapo.

Dirbančios moters vertinimo klausimu Lietuvos respondentų nuomonės artimesnės Europos šalių vidurkiui, tačiau Lietuvoje kiek mažiau pritariama dirbančiam moteriai. Daugiausia pritarėjų dirbanti mo-

teris randa tokiose išsivysčiusiose šalyse kaip Prancūzija, Vokietija, Austrija, Belgija, Liuksemburgas bei Švedija ir Balkanuose. Tuo tarpu kita nuomonė, pateisinanti nedirbančią ir besirūpinančią šeimą moterį, paplitusi išsivysčiusiose Vakarų Europos šalyse.

Moters santykių su vaikais klausimu Lietuvos respondentai labiau pritaria teiginiui, kad moters gyvenimas visavertis, jei ji turi vaikų, negu vidutiniškai Europoje, tačiau tarp kitų Europos šalių Lietuva yra tik trylikta.

Tarp Europos šalių požiūriu į abortus Lietuva užima vidurinę vietą. Kai moteris netekėjusi, abortui Europoje pritaria 53,4% (Lietuvoje 58,6%), kai nenorima turėti daugiau vaikų, – Europoje 54,4% (Lietuvoje 64,8) respondentų. Abortams labiausiai nepritariama tose šalyse, kuriose tvirčiausiai laikomasi katalikiškų tradicijų. Didžiausias pritarimas abortams reiškiamas tose šalyse, kuriose įsigalėjęs II demografinis perėjimas (Švedijoje, Danijoje) bei daugelyje Balkanų šalių.

Vaikų savybių, kurias jie turėtų išsiugdyti namuose, vertinimas Europos šalyse yra gana skirtingas. Lietuvos respondentų nuomonės daugiausia patenka tarp reikiamų Rytų ir Centrinės Europos šalyse. Tuo tarpu kita nuomonė, kuriai būdingas savarankiškumo, ryžtingumo, vaizduotės bei tolerancijos ir pagarbos kitiems žmonėms savybių vertinimas (ir, atvirkščiai, menkas dėmesys paklusnumui, religingumui ir „nuogam“ darbštumui bei taupumui), atstovaujamas labiausiai išsivysčiusių Vakarų Europos šalių (Danijos, Švedijos, Olandijos, Islandijos, Vokietijos ir kt.) respondentų.

Literatūra

1. Mitrikas A. A. Šeimos vertybių pokyčiai, *Kultūrologija*. Vilnius, 2000, t. 6.
2. Mitrikas A. A. Šeimos vertybių pokyčiai pastaruoju dešimtmečiu. *Filosofija. Sociologija*. Vilnius, 2000, Nr. 4.
3. Stankūnienė V., Nauji Lietuvos šeimos bruožai: tradicinių ir modernių šeimos formavimo strategijų sandūra. *Šeima ir gimstamumas Lietuvoje*. Vilnius: LFSI, 1997.
4. Stankūnienė V., Baublytė M., Kanopienė V., S. Mikulionienė. *Gimstamumas ir šeima: biografinis požiūris*. Vilnius: LFSI, 1999.
5. Stankūnienė V., Fertility Changes in Lithuania: Adaptation or New Pattern. *Revue Baltique*. No. 13. 1999.
6. *Lietuvos socialinė raida*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. 2000.
7. Van de Kaa D. J., Europe's Second Demographic Transition, *Population Bulletin*. Vol. 42, No. 1. Population Reference Bureau, March 1987.
8. Van de Kaa D. J., Postmodern Fertility Preferences: from Changing Value Orientation to New Behaviour. *Work Papers in Demography*. Canberra: The Australian National University. 1998. No. 74.

Alfonsas Algimantas Mitrikas

EVALUATION OF WOMAN'S ROLE IN LITHUANIA AND EUROPEAN COUNTRIES

S u m m a r y

In the recent decade the evaluation of the situation and role of a woman in family formation is to be related with the Second Demographic Transition manifestation in European countries and Lithuania, too. Lithuanian respondents as well as European ones approve family formation on the basis of marriage, but the opinions of Lithuanian respondents differ from extremes (approving – Malta, Iceland, Poland and not approving – France, Luxemburg, Belgium) very much. The opinion that it is not necessary to have both parents for a child to be brought up and developed. The opinion is linked with justification of the woman who wants to bring up a child alone. Consequently, divorce justification has increased. Disapproval of divorces in Lithuania has prevailed over mean European one. Opinions of men and women (both in Lithuania and European countries) are almost the same.

Evaluation of a working woman by Lithuanian respondents is very close to the European mean, but a working

woman in Lithuania meets with slightly less approval. Working women are mostly acceptable in the developed countries as France, Germany, Austria, Belgium, Luxemburg, Sweden and in the Balkan states. Still, the other opinion approving not working and taking care of one's family woman is widespread in developed Western European countries.

On the point of woman's correlation with children respondents in Lithuania approve the proposition that the woman's life is of full value in case she has children. Still, Lithuania takes the 13th place among 32 European countries. In abortions justification Lithuania is in the middle of countries of Europe. Abortions are least justified in the countries of Catholic traditions. There are significant differences related to the qualities children ought to develop at home. Eastern and Central European Countries among those the majority of Lithuanian respondents get into the same group. Still, the respondents of the most developed countries (Denmark, Sweden, Holland, Iceland, Germany, etc.) represent the other opinion. Appreciation of such qualities as self-dependence, determination, imagination, tolerance of other people's view, treatment people with respect (still, little consideration for obedience, religiousness, "bare" diligence and thrift) is representing the opinion.